

Citation for published version

Gozalo Salellas, I. [Ignasi] (2023). Cap a la indisciplina a la catalanística: Polítiques de l'intrusisme i la desidentificació. *Catalan Review*, 37(1), 73-80. doi: 10.3828/catr.37.7

DOI

<https://doi.org/10.3828/catr.37.7>

Handle

<http://hdl.handle.net/10609/150478>

Document Version

This is the Accepted Manuscript version.

The version published on the UOC's O2 Repository may differ from the final published version.

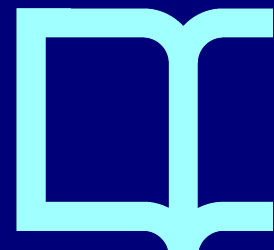
Copyright and Reuse

This manuscript version is made available under the terms of the Creative Commons Attribution license (CC BY)

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>, which allows others to reuse it for any purpose, as long as they credit you for the original work.

Enquiries

If you believe this document infringes copyright, please contact the UOC's O2 Repository administrators: repositori@uoc.edu

Cap a la indisciplina: Polítiques de l'intrusisme i la desidentificació

Ignasi Gozalo-Salellas, Universitat Oberta de Catalunya

El judici sobre el present i futur de la catalanística està condicionat per l'espai de treball i interlocució, que pot ser tan ampli com divers. El context de l'estudi de la nostra llengua i cultura no és el mateix a Catalunya i a les regions de parla catalana que a l'Estat espanyol, com no és el mateix l'espanyol que l'uropeu o el nord-americà. Aquest últim, al seu torn, varia respecte de la situació al Regne Unit. Aquest breu assaig se centrarà a interpretar la difícil i alhora productiva relació de subalternitat de la disciplina que ens ocupa, la catalanística, en relació amb el marc epistemològic en què s'insereix: la llarga tradició de l'hispanisme —en concret, a l'acadèmia nord-americana, la qual continua exercint una hegemonia cultural global indiscutible. A títol personal, exposaré la meua pròpia experiència de *desidentificació* amb els camps de la catalanística i l'hispanisme, proposant els cinc anys de professió als Estats Units com el testimoni d'una pràctica complexa però productiva que, al meu entendre, pot ser útil per al present i futur de la catalanística nord-americana.

Jacques Rancière, en el marc dels processos d'emancipació social dels anys noranta — que també podem aplicar a les relacions de poder entre disciplines acadèmiques—, proposava tres termes en constant fricció —*policy, emancipation* i *the political*— a fi de teoritzar l'acció alliberadora de l'individu versus les institucions: “the political being the field for the encounter between emancipation and policy in the handing of a wrong” (Rancière 1992: 59). El que caracteritzaria aquest subjecte (individual i comú) és un procés de politització (“the political”), inacabable, que es resisteix a la policia (“policy” en tant que la institució que vetlla per la identificació) per acabar esdevenint singular (“emancipation”) i, per tant, indefinible (“disidentification”).

L'autor francès reformulava, així, el sentit que Foucault havia donat al terme de la *subjectivació*, definint-la com a un “process of disidentification or declassification. A subject

is an outsider or, more, an in-between”, resultat del creuament d’identitats “relying on a crossing of names: names that link the name of a group or class to the name of no group or no class, a a being to a nonbeing or a not-yet-being” (61). La desidentificació, entesa com a identitat impossible, és l’espai que escau als Catalan studies precisament per la seva impossibilitat tant de diferenciar-se com d’assimilar-se a l’hispanisme.

L’espai de singularitat de la catalanística hauria de ser una identitat fluida i escorredissa que no pugui ser, com diria el mateix Rancièrre, “embodied by he or she who utters it. ‘We are the wretched of the earth’ is the kind of sentence that no wretched of the world would ever utter” (Íbid.), sinó exercida des de l’experiència de cada subjectivitat individual envers la disciplina a fi de construir una “comunitat desidentificada” (Hoa) o *inconfessable*, com aquella amb què Maurice Blanchot imaginava durant la segona meitat del segle passat una altra forma de comunisme(s) basada en la comunitat i no en la ideologia policial. En la mesura que cada contribució nostra al camp s’allunyi d’una identitat estable, amb més vigor la disciplina podrà competir en un món global com el d’avui que rebutja les tradicions romantitzades.

Es pot afirmar que la catalanística als Estats Units viu un moment de dificultat, condició que al·lego a tres raons de dimensions diferents i que exposaré al llarg de l’assaig: la tensa relació entre la catalanística i l’hispanisme —i també entre els Catalan studies en relació amb els Iberian studies des de fa un parell de dècades (Santana, 2000; Resina, 2009)—, l’històricament difícil encaix de l’hispanisme en l’àmbit de les humanitats i, finalment, la crisi de les humanitats com a espai de coneixement *per se*. A aquestes tres dificultats de caràcter relacional, hi hem de sumar el desplaçament que sofreix la catalanística i altres disciplines de naturalesa geocultural en les epistemologies més contemporànies, dominades per les *identity politics*.

Hispanisme i catalanística: límits de la diferenciació

En una de les innumbrables cartes que el filòleg català Joan Coromines i la figura de l'hispanisme Ramón Menéndez Pidal es van enviar durant dècades, datada d'un any després del final de la Guerra Civil (23 de maig de 1940), l'antic pupil Coromines li confessa al seu antic mestre:

Desgraciadamente la asignatura de *Lingüística romance*, que en realidad será casi exclusivamente *Lingüística española*, y cuya inclusión en el plan de estudios me costó porfiadas batallas, no empezará a explicarse hasta 1942 o 1943 (...). Aunque nunca me había encerrado en el catalán, no sería sincero si le dijera que mis conocimientos científicos de castellano se hallaban a la misma altura. He dedicado este medio año a un esfuerzo rápido e intenso para lograr la nivelación. (Corominas and Menéndez Pidal 108)

En un sol paràgraf, Coromines mostra diferents nivells de submissió interessants per a la nostra discussió: una relació de devoció al mestre que és, més endavant, una relació de dominació també lingüística i ideològica —el mestre sobre el pupil; l'espanyol sobre el català; l'estat sobre la nació— que s'ajusta a la crítica que Joan Ramon Resina fa a “Whose Hispanism?” sobre l'hispanisme peninsular: “the field’s hierarchy of values and their regulated play constantly reproduce the power relations on which the Hispanistic mode of knowledge is predicated” (Moraña et al., 161)

El text també respira una incapacitat de la catalanística i del català per homologar-se com a disciplina i com a llengua, respectivament. Aquest fragment, tot i ser anecdòtic, testimonia el rol que l'hispanisme ha exercit històricament de mediació entre el camp específic de la catalanística i el genèric de les humanitats. Aquesta finestra d'accés, sovint un mur infranquejable, és injusta, ja que les dues són llengües equiparables des d'un punt de vista científic, i ha frenat el desenvolupament específic de la catalanística com a disciplina.

Com afirma Nicolas Shumway a “Hispanism in an Imperfect Past and an Uncertain Future,” l’hispanisme en termes generals no ha aconseguit reenganxar-se a la contemporaneïtat ni abandonar l’essencialisme i l’ideologisme —“an outmoded idea based on essentialist, ideologically driven, and Spain-centric notions that will ultimately do more to divide than to promote” (*Ideologies of Hispanism*, 297)— que Resina denunciaria, citant Marx i Engels, com una forma de dominació en l’àmbit de les idees i no pas com “explicit political interventions in the sphere of culture” (171).

Cert és, però, que la forta tradició de l’estudi de la cultura, literatura i llengua espanyoles a les universitats nord-americanes ha facilitat la implantació, més sovint tàctica que no pas estratègica, de *programes-trinxera* de la llengua i cultura catalanes (Gimeno Ugalde, 2018). Podríem dir, paradoxalment, que és a partir de la creixent influència dels estudis llatinoamericans en els departaments d’espanyol als Estats Units que es produeix, per la lògica del temps postnacionals, un desplaçament conceptual en l’hispanisme del *peninsularisme* al renovat paradigma dels *estudis ibèrics* (Resina 2009), per als quals la descentralització cultural i, conseqüentment, l’antagonisme identitati estat-nacions serien crucials.

Avui dia, però, no està clar que aquest paradigma capti la complexitat sociocultural de l’estat espanyol i, menys encara, cridi l’atenció de l’acadèmia global. Durant l’últim lustre els esdeveniments a escala planetària —sobretot en l’àmbit de la raça i les identitats frontereres— han desplaçat tant el camp específic (la catalanística) com el camp genèric (l’iberisme), deconstruint-ne en gran manera el desig de *diferenciació* que, via l’antagonisme o l’autonomia, el camp dels Catalan studies havia exercit envers l’hispanisme. Com a professor novell, tot just després de superar els estudis de doctoral a la Universitat de Pennsylvania l’any 2017 i durant els següents cinc anys, vaig poder comprovar la mutació

tant del camp de la catalanística com de l'iberisme no pas cap al declivi o la marginalitat, sinó cap al desinterès.

Acadèmia nord-americana i epistemologies efímeres

Al llarg d'una dècada fortament travessada per la pulsio política i poc per l'estudi cultural (2012-2022), he tingut el privilegi de fer un recorregut per diferents tipus d'institucions acadèmiques nord-americanes com són University of Pennsylvania i Columbia University — com a doctorand— i Ohio State University i Bryn Mawr College —ja com a ensenyant de cultures ibèriques, amb especial èmfasi a la cultura catalana. Si bé la mutació dels objectes d'estudi de la disciplina ja ve de temps enrere, l'excepcionalitat d'aquest període ha incitat un procés personal de desidentificació en què vaig apostar per l'*intrusisme* interdisciplinari — començant per l'hispanisme.

La meva trajectòria professional allunyada de la tradició literària, a mig camí entre els mitjans de comunicació, l'art i el pensament, ha sigut obstacle i a la vegada motor per a aventures acadèmiques col·laboratives i epistemològicament desplaçades. La impuresa de la meva formació va facilitar l'encaix a la tradició anglosaxona dels *cultural studies*, més que no pas als modes de coneixement de l'hispanisme, més ancorats en la tradició dels estudis literaris —en molta menys mesura, també la catalanística. Però és evident que el temps dels *cultural studies* ha passat o, si més no, s'ha omplert d'identitarisme.

El meu treball, que estudia les relacions entre estètica i política, era d'interès per a l'acadèmia nord-americana fa una dècada, quan les dues temporalitats que estudio tenien ressò i eren objecte de beques, congressos, espais curriculars, places de professor i suport institucional. Em refereixo als moviments socials que jo he descrit com part del “cicle destituent” (Gozalo-Salellas, 2022), amb especial atenció al populisme, al municipalisme i al moviment independentista català i, per altra banda, als moviments sociocontraculturals dels

anys setanta i vuitanta en el moment del boom dels estudis crítics sobre la Transició espanyola. Avui, però, assistim a un cert menysteniment cap a una disciplina que ja no respon a l'excepcionalitat política de fa una dècada ni al mercat laboral que en el camp contemporani s'interessava pels Iberian studies —o inclòs pels Peripheral studies amb especial atenció a les cultures nacionals no castellanes com a expressió descentralitzada d'una nació inconclusa. A aquell *momentum*, interessat per la realitat sociopolítica i les expressions culturals i lingüístiques de les regions perifèriques com Catalunya, responia en part la meua feina The Ohio State University, dins d'una secció de peninsularisme de llarga tradició.

Des del principi, el focus d'interès es va reenfocar cap a la qüestió que ocuparia l'agenda curricular i mediàtica d'aquells anys: el moviment secessionista català, sobre el qual s'organitzarien diferents actes públics —alguns d'ells, fora dels estudis hispànics i en col·laboració amb departaments com Political Science o History. Dos anys després, l'huracà trumpista contaminava també la comunitat acadèmica i la resposta social en la forma de moviments socials com Black Lives Matter desplaçaria el focus i interès sobre processos d'autodeterminació de pobles i regions com el català —vist com part d'un marc epistemològic occidental: Catalunya i Escòcia com a casos de l'última dècada; el Quebec, amb anterioritat— per a centrar-se cap a una nova epistemologia interseccional entre raça, gènere i qüestions de frontera que avui es manté fins i tot en l'hispanisme amb criteris d'inclusió, alhora excloents, com l'especialització en Latinx studies i/o africanitat.

Així, la veu d'expertesa d'una cultura o identitat suposadament oprimida —com ho va ser considerada la catalana per part d'un Estat de tradició colonial com l'espanyol— pot passar a ser vista com a part de la mateixa tradició opressora quan els interessos epistemològics viren per raons de context sociopolític. Aquests desplaçaments dins de les humanitats, cíclics en una acadèmia com la nord-americana que foragita els *momentums disciplinaris* a alta velocitat, ens desidentifiquen als acadèmics com a subjectes

epistemològics, la qual cosa cal veure com a oportunitat i no com a amenaça o pèrdua —per exemple, sumant-se en projectes interdisciplinaris amb altres departaments tant en els moments d'alta demanda com en els de buit disciplinari. Caldrà descolonitzar la catalanística, en la mesura que ho hagi estat.

Polítiques de l'intrusisme: la catalanística en el marc de les humanitats

L'encaix de la catalanística en els estudis humanístics s'emmarca en la llargament anunciada crisi de les humanitats, que sobreviuen amenaçats sota la sospita de la improductivitat en un mercat com l'acadèmic cada dia més resultatista (a Europa des del Pla Bolonya i als Estats Units des de fa dècades). Com ja han estudiat diverses figures del camp literari (Reitter and Wellmon; Resina), la crisi de les humanitats no és una notícia nova. Joan Ramon Resina ja feia una demolidora radiografia l'any 2017 a “La crisi de les humanitats,” on acusava les últimes tendències postdisciplinàries d'esnobisme o superficialitat amb la promesa de la innovació i, consegüentment, de la productivitat. Aquesta amenaça tampoc és específica de la catalanística, sinó generalitzada entre les tradicions forànies i les menors, com s'encarreguen de recordar-nos els germanistes Reitter i Wellmon a *Permanent Crisis: The Humanities in a Disenchanted Age* (2021).

Però, tanmateix, cada cultura que se senti perifèrica a l'anglosaxona necessita identificar la seva pròpia relació de subsidiarietat i buscar formes de fer-se forta. La catalanística contemporània no ha tingut un corpus d'estudi prou consolidat com l'han tingut els estudis francòfons, germànics o hispànics —només cal veure el destacable esforç en traduccions inèdites que l'Institut Ramon Llull està fent avui dia—, de manera que en les últimes dècades s'ha abocat a uns cultural studies, sovint treient partit del *globalisme* que ha permès situar la cultura catalana en una certa centralitat de la cultura *mainstream* a través d'una espècie de *realisme màgic mediterrani*: del fetitx pel virtuosisme (Gaudí, Ferran Adrià,

el Barça) a l'atractiu per la hibridació cultural de Rosalía (Rosalía Vila Tobella), la cultura catalana ha estat subjugada a una mirada lúdica, quasi libidinal, molt característica d'un període que ja hem deixat enrere: els *global studies*.

En tot cas, els recents signes d'abrupta revifalla de les *cultural wars* als Estats Units poden ser indicatiu d'un nou gir epistemològic —cap a la nació, cap a les identitats fortes— que desplaçaria els reptes que la digitalització i, sobretot, la datificació havien portat al camp de les humanitats. Ben al contrari del que opinen Eve Darian-Smith, Eve i Philip C. McCarty a *The Global Turn: Theories, Research Designs, and Methods for Global Studies* (“scholars are confronting a range of problems and ideas that could not even be articulated thirty years ago—for example, climate change, postnational identities, social media, electronic surveillance, drones, unending civil wars, and new forms of terrorism and violence,” *The Global Turn*, xi), els anys vinents viraran d'alguna forma cap a les identitats ultranacionalistes, cap a una vigilància *soft* per part de les institucions i cap a formes de terror i violència provinents de les autoritats de la nació. S'haurà d'estar atent a les perilloses analogies que es facin entre nacionalismes, perquè els “*international* and *transnational* imaginaries” dels *global studies* (*The Global Turn*, 3), de marcat to bonista, potser deixen el seu lloc a la doctrina com a forma de coneixement, com ja veiem amb les interpretacions textualistes i originalistes de la Constitució feta per jutges i tribunals.

Consideracions i estratègies per al futur

Partim d'una certa evidència: la condició dels estudis d'una cultura perifèrica és de doble subalternitat. En el cas de la catalanística, aquella resultant d'un Estat en guàrdia, l'espanyol, que veu la pluralitat cultural i lingüística com una amenaça contra el “monisme lingüístic” en tant que fonament del seu imperialisme fundacional (Moraña et al., “Whose Hispanism?,”

169) i, per altra banda, la resultant d'una hegemonia cultural, la nord-americana, on la dominació s'exerceix des de la llengua —cosa que fan tots els Estats nació, per altra banda.

Davant d'això, cal buscar estratègies de recomposició, com ho feren l'onada postestructuralista francesa dels anys 70 i 80 o acadèmics catalans com Josep Ferrater Mora en abandonar l'espai subaltern dels departaments de Francès i Espanyol per buscar la interlocució en estudis de literatura comparada o filosofia, entre d'altres casos. Passar d'un espai de supervivència a un de força depèn del gest de sortir de l'autoexclusió epistemològica, com ja han advertint acadèmics des de fa temps (Loureiro; Resina). Aquesta limitació per inacció, “unable to found an autonomous scholastic field” (Moraña et al., “Whose Hispanism?,” 161), és a la que sovint els hispanistes han caigut com a llegat d'una ideologia colonial que busca mantenir el privilegi de l'hegemonia del passat i de la que la catalanística no sempre se n'ha diferenciat.

Advoco per una desidentificació disciplinària que opti per insertar-se en la tradició que t'acull i que només reserva espais marginals per a la diferència. Sols així s'abandonarà la subalternitat i es podrà exercir la potència de la singularitat. Podem fer camí de futur conformant una *comunitat inconfessable* amalgama entre allò que es verbalitza (confessat, identificat) i el que és secret, ocult, aliè, diferent, anònim, fins i tot heretge. Com reclamava Maurice Blanchot, és imprescindible el no-reconeixement de les subjectivitats i autories en comú, ja que la institucionalització d'una comunitat en priva l'especificitat —justament allò que ens fa diferents a cadascun de nosaltres, des de la ideologia fins a l'escriptura.

Aquesta comunitat, amb una identitat comuna, però no única ni universal, aportarà aires nous a allò que fins avui n'hi diem catalanística. El que cal ara és ser indisiplinats a fi i efecte d'ampliar la nostra disciplina.

Obres Citades

Berardi, Franco. *Futurability. The Age of Impotence and the Horizon of Possibility*. Verso, 2019.

Blanchot, Maurice. *La comunidad inconfesable*. Editora nacional, 2002.

Coromines, Joan and Ramón Menéndez Pidal. *Epistolario Joan Coromines & Ramón Menéndez Pidal*. Edited by Pascual José Antonio Pascual and José Ignacio Pérez Pascual, Curial Edicions, 2006.

Darian-Smith, Eve, and Philip C. McCarty. *The Global Turn: Theories, Research Designs, and Methods for Global Studies*. University of California Press, 2017.

Gimeno Ugalde, Esther. “Catalan Studies in the United States,” *Informes del Observatorio / Observatorio Reports*. Online, 2018.

Gozalo-Salellas, Ignasi. “El ciclo destituyente” en *Una década destituyente: La crisis del régimen del 78* (Dossier), *La Maleta De Portbou*, vol. 50, 1 Jan. 2022, pp. 32–39.

Hoa, Jen Hui Bon. “The disidentified community: Rancière Reading (Nancy Reading) Blanchot,” *Angelaki*, 23:6, 2018, pp. 33-51.

Loureiro, Ángel. “Desolación y miseria del hispanismo,” *Quimera*, 139, noviembre 1995, pp. 31-36.

Moraña Mabel et al. *Ideologies of Hispanism*. Vanderbilt University Press, 2005.

Rancière, Jacques. "Politics, Identification, and Subjectivization," *October*, Vol. 61, The Identity in Question, Summer, 1992, pp. 58-64.

Resina, Joan Ramon. *Del hispanismo a los estudios ibéricos. Una propuesta federativa para el ámbito cultural*. Biblioteca Nueva, 2009.

———. "La crisi de les humanitats," *Revista de Catalunya*, n. X, 2017, n. 299, 2017, p. 13-22, 2017, <http://www.revistadecatalunya.cat/ca/article-detall.asp?id=47>.

———. "From Specialism to Amateurishness: Opening the Compass from the University to the World," *Revista Hispánica Moderna*, 74.1, pp. 95-102, 2021.

Reitter, Paul and Chad Wellmon. *Permanent Crisis: The Humanities in a Disenchanted Age*. The University of Chicago Press, 2021.

Santana, Mario. "National Literatures and Interliterary Communities in Spain and Catalonia," *Catalan Review*, Vol. XIV, number 1-2, 2000, pp. 159-171.